

Wetenschap&Onderzoek

Uitwisseling op schaatsen

In december 1890 legde Pim Mulier als een van de eerste Hollanders de traditionele tocht langs de elf Friese steden af. Bijna twintig jaar later stichtte hij de eerste georganiseerde Elfstedentocht. Hij kreeg drie jaar later navolging van enkele Engelse schaatsvrienden met een opvallende interesse voor Nederlandse ijsstradities.

DOOR DANIËL REWIJK

Mulier inspireerde drie bevriende Engelse amateurschaatsers tot het nadoen van zijn tocht. De gebroeders Charles en Louis Tebbutt en Bateman Bracon Tarring

reden de tocht op 14 januari 1893 vanuit Leeuwarden in 14:37 uur. Naast een verslag in telegramstijl in Tebbutts schaatsnotities leverde Tebbutt aan *De Nederlandsche*

Sport meer details, vooral over de voeding die zij namen (veel eieren) en over de ijscondities (sneeuwhopen op het Slotmeer). Zij reden op het eigen Fen-model schaatsen, behalve het traject Leeuwarden-Hindeloopen, dat Charles Tebbutt reed op Noren. "Geen onzer was bij aankomst te Leeuwarden zoo vermoeid, dat hij, zoo noodig, niet verder had kunnen rijden; meer in het bijzonder was de heer C.G. Tebbutt zeer frisch." Volgens Mulier was het doel van de Engelsen het verbreken van zijn tijd, "doch het mocht hun niet gelukken. Toch is hun tocht zeer verdienstelijk. Laudanda est voluntas en het is zeker voor een vreemdeling, al kent hij ook het land zoo goed als Tebbutt, die elke vaart in N.-Holland en Z.-Holland weet te vinden, toch een aardige en prijzenswaardige onderneming, om dit Nederlandsch gebruik te willen navolgen."

Fascinatie

Tebbutts elfstedentocht is een bijna onvermijdelijk gevolg van zijn grote liefde voor het rijden enerzijds en zijn fascinatie voor de Nederlandse schaatscultuur anderzijds. Tebbutt was afkomstig uit het Fen District, waar schaatsen tot de belangrijkste sporten behoorde. In die streek reden de gebroeders Tebbutt ook al lange tochten. In 1879 reed Charles met zijn broers Sidney, Arnold en Louis van Bluntisham "to Wisbech and back, a distance of 73 miles, along the old Bedford river, Wisbech Canal to Wisbech, returning by the Middle level drain to the Forty Foot River and Welches Dam". De 'Forty Foot River' of 'Drain' is ook bekend als 'Vermuyden's Drain' en is een onderdeel van de polderwerken die Cornelis Vermuyden halverwege de zeventiende eeuw in Cambridgeshire ontwierp en uitvoerde. De Hollandse polderwerkers die de afwateringskanalen uitspitten, introduceerden ook de schaatssport in die streek.

Wintersportreizen

Vele winters stak Charles met familieleden of schaatsvrienden de Noordzee over om te schaatsen op Nederlandse meren en kanalen. De verslagen van die wintersport-

reizen naar Nederland lezen als de aantekeningen van een amateur-nograaf, vergelijkbaar met Muliers volksbeschrijvingen in *Wintersport*. Zo zag Charles Tebbutt bij een schaatsreis in 1895 een spekriderij in Weesp, een ijskermis op de Gouwzee, een schoonrijderij en ingespannen arresleden met belle-tjes in Woerden, een ijskolfbaan in Rietveld en in Gouda een jongen met prikslede; "the runners of which being a pair of skates & with spiked sticks was pushing himself along. He seemed a jolly boy, but two guilders would not tempt him to sell & he laughed merrily at the offer".

Ook de Friese hardrijders kenden voor Tebbutt weinig geheimen. Bij zijn bezoeken aan Friesland maakte Tebbutt uitvoerig studie van hun materiaal, schaatsslag, tactiek en andere gewoonten. Hierin toonde hij zich een bewegingswetenschapper avant la lettre. In zijn archief zijn formulieren te vinden waarop de lengte en breedte van de schaatsslag kunnen worden aangetekend om zo de vergelijking tussen schaatskampioenen te objectiveren.

Bandy

Tebbutt was buitengewoon ontvankelijk voor de winterse tradities in Nederland en koesterde tegelijkertijd de eigen schaats-tradities van het Fen District. In samenwerking met Mulier probeerde hij een onderdeel van de Engelse wintersport in Nederland bekend te maken: bandy. Tebbutt was een vooraanstaand lid van de Bury Fen Bandy Club uit Bluntisham (opgericht in 1813) en publiceerde in 1882 als eerste de regels van het spel. Mulier had al in 1889 naar het spel gevraagd en in januari 1891 kwam Tebbutt met zijn club naar Nederland. Geen van de HFC'ers die met Mulier tegen de Engelsen speelden, was in staat de bal te controleren met de sticks van Tebbutt. Zij verloren de eerste match op maandag 4 januari op de baan van de IJscub Haarlem met 14-1. Een Amsterdamse ploeg deed het een dag later wel beter, maar had twee Engelsen in het team opgenomen. Op woensdag

DANIËL REWIJK

CAPTAIN
VAN JONG
HOLLAND
EEN BIOGRAFIE VAN
PIM MULIER
1865-1954

BORNMEER

BIOGRAFIE

Deze bijdrage is afkomstig uit het proefschrift *Captain van Jong Holland, een biografie van Pim Mulier 1865-1954*, dat Daniël Rewijk op 5 maart aan de Rijksuniversiteit Groningen succesvol verdedigde. Mulier, die te boek staat als de grondlegger van de moderne sport in Nederland, bedacht onder meer de Elfstedentocht en richtte de KNVB op, maar Rewijk, als sporthistoricus verbonden aan het Mulier Instituut, concludeert in zijn proefschrift dat hij een vat vol tegenstrijdigheden was, die zichzelf op het schild hees. Deze biografie werpt het volle licht op de tegenstellingen in het leven van Pim Mulier: van de progressieve jongeling die de natie in beweging bracht, tot de conservatieve patriciër die zich verschanste in een deftig bestaan.

waagden de Haarlemmers een nieuwe poging, nu in Amsterdam voor 300 toeschouwers. Ze incasseerden minder goals, maar wisten er zelf geen te maken. De drie wedstrijden hadden groot enthousiasme gewekt bij de Hollandse spelers, vooral bij Mulier. Louis en Charles Tebbutt werden tot erelid gemaakt van HFC en Mulier tot lid van de Bury Fen Bandy Club.

Alternatief voor voetbal

In de volgende winter bleven Tebbutt en zijn bandyteam weg uit Nederland, maar de Haarlemmers oefenden als er ijs lag en speelden eind februari tegen een Amsterdams elftal. In januari 1893 gingen Mulier en Tebbutt met een gezelschap op campagne naar Friesland, nadat de Haar-

lemmers eerst hun verbeterde spelbeheersing toonden met een overwinning op de gasten (8-1). Als pauzenummer van hardrijderijen in Heerenveen en Bolsward speelden de Engelsen demonstratiepartijen. De enige Nederlandse spelers daarbij waren Mulier en Carst-Jan Posthuma. De Heerenveense sporters vonden het spel zo leuk dat ze volgens Mulier direct een club oprichtten, net als in Bolsward. Hij voorzag een grote populariteit voor bandy in Nederland als winters alternatief voor voetbal. Hij probeerde in *Wintersport* onmiddellijk een alternatieve, ver-Nederlandste naam voor het spel te vinden: keu-jaegen bijvoorbeeld. Het spel is hier echter niet blijven hangen, zoals in Zweden, waar

Tebbutt het spel ook introduceerde.

Friese folklore

In Bolsward was de bandywedstrijd een pauzenummer tijdens priksleewedstrijden. Hier konden Mulier én Tebbutt zich laven aan Friese ijsfolklore.

“Nadat de prikslee wedstrijd was afgelopen, togen allen naar de Doelen. (Er waren ook een paar Hindelooper vrouwen en cavalier in nationaal kostuum aan den lunch aanwezig) alwaar wederom prijsuitdeeling was. Daarna bezochten de Engelsen een echt Friesch ijsbal, waar gehost wordt en gedanst, waar de zoenen vallen als een regenbui in 't water en waar gerookt wordt,

tegen den 'Rookenden Moriaan' op. 'Van tiereliere hoepsasa van tiereliere hoep!' zoo schrijft Hora Adema in de Gids. Altijd weer die zelfde polka, stampend en higgend, dansen de paren in 't rond, om dan weer met het meisje op de knie een partijtje te vrijen en een glaasje met suiker te verschalken. Laat keerden de Engelsche gasten huiswaarts, doch zij hadden dan ook echte Hindeloopers, een echte priksleewedstrijd en een echt Friesch bal bijgewoond.”

Culture-swap

In de geslaagde reis langs de Friese elf steden van Tebbutt cs. en het gretige inlijven van het bandyspel door Mulier was sprake van uitwisseling en omarming

van elkaars ijstradities: een winterse *culture-swap*. We zien bij beiden een hang naar folklore en traditie gepaard gaan met een rationalistische en kwantificeerbare benadering van de schaatssport. Naast een sterke interesse in de historische achtergrond en vormen van schaatssport kenden Tebbutt en Mulier beiden een drang om de schaatscultuur te moderniseren. Deze transformatie was nodig om iets van de eigen traditie te bewaren in een periode van internationalisering en schaalvergroting. In 1892 leidde dit tot de oprichting van de International Skating Union (ISU) in Scheveningen. ●

Daniël Rewijk is geschiedenisdocent en als sporthistoricus verbonden aan het Mulier Instituut.

Column

BV sportland

➤ KOEN BREEDVELD

Jaarlijks geven Nederlandse consumenten 7 miljard euro uit aan sport, zo blijkt uit cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Daarvan gaat 1,3 miljard naar sportartikelen: 840 miljoen wordt besteed aan sportkleding en -schoeisel, en 430 miljoen aan sportattributen (tennisrackets en dergelijke).

Uit het boek *Running across Europe* van het Mulier Instituut en de KU Leuven komt naar voren dat Nederlandse hardlopers gemiddeld 214 euro per jaar aan hun sport besteden. Uitgaand van 2,4 miljoen hardlopers brengt dat de omzet van de hardlooperindustrie in Nederland op 514 miljoen euro. 70% daarvan, 360 miljoen, gaat naar kleding en schoeisel. Hard-

loopkleding en -schoeisel zou daarmee goed zijn voor 28% van de totale markt voor sportartikelen, en 40% van de markt voor sportkleding en -schoeisel.

Sport is (big) business. Mensen betalen niet alleen grif om naar sport te kijken, ook om aan sport te kunnen doen wordt graag en diep in de buidel getast. Sport is niet duur, maar soms mag het wat kosten. De sportindustrie heeft dat goed begrepen. Aan de lopende band worden nieuwe *fancy* producten ontwikkeld. Shirtjes en schoenen die er gelikt uitzien, en die ook het meest onooglijke lichaam nog een sportief voorkomen meegeven. Het is misschien niet allemaal nodig en doet soms ronduit pijn aan de ogen, maar met de snelle pakjes en felle kleurtjes ziet het er net allemaal wat hipper uit. En wie wil er nu niet leuk uitzien? Een sporter is ook maar een mens.

Dit zou makkelijk een cynisch stuk kunnen worden – over aandeelhouders van multinationals die zich verrijken over de rug van sportvrijwilligers en kindarbeiders. Dat laatste is een thema, maar er is ook een andere kant. Wat de cijfers duidelijk maken, is dat de hardlooper die nu over Nederland heen spoelt, voor een niet onaanzienlijk deel te danken is aan de commercie. Burgers (voelen zich fit) en overheid (lagere gezondheidskosten) spinnen daar garen bij. En natuurlijk, de markt is niet perfect en er valt veel te zeggen voor het verenigingsmodel. Maar toch: zonder de sportindustrie zou Nederland nooit het sportland zijn geworden dat het is. ●

Koen Breedveld
Directeur Mulier Instituut